

I. DE TAAK

1. DE ARBEID.

De arbeidersklasse van de wereld staat in deze en komende tijden voor de noodzaak, zelf de produktie, de arbeid ter voorziening in alle levensbehoeften, in haar hand te nemen. Deze zware en moeilijke taak zal zij des te beter, met minder offers en tengenslagen, volbrengen, naarmate zij de vraagstukken beter onder de ogen heeft gezien, wezen en samenstel der maatschappij beter kent.

De grondslag van onze tegenwoordige maatschappij is georganiseerde arbeid. Organisatie wordt opgelegd door de moderne techniek, de grote machines. Deze kunnen alleen gebruikt worden in groot verband, in grootbedrijf. Zij kunnen niet door één man bediend worden; hun samenstel eist samenwerking van grote personen in georganiseerd verband. De ontwikkeling der techniek van klein werktuig tot steeds volmaakter machines heeft de groei der bedrijven bewerkt. Wel wordt het kleine werktuig nog gebruikt en zijn de kleinbedrijven nog talrijk; maar in de massa van de produktie tellen zij nauwelijks mee.

Elk bedrijf is een organisatie van krachten, dode en levende, van werktuigen zowel als van mensen. Deze is wel opgelegd door de techniek, maar wordt toch in de grond bepaald door het doel, waartoe de arbeid moet dienen. Het doel is primair, staat voorop; de techniek bepaalt dan door welke middelen dit doel is te bereiken.

Onder het kapitalisme is het doel winst voor het kapitaal te maken. Het doel is niet voorziening in de levensbehoeften der maatschappij. Dit is ook wel doel, maar toevallig, in zoverre alleen daardoor het winstmaken mogelijk is. Want alleen doordat levensbehoeften voor de maatschappij geproduceerd worden, kunnen, in het algemeen genomen, de

produkten verkocht worden; en dan alleen komt er winst. Maar de bizondere vormen, zoals het maken van nutteloze dure luxe voor sommigen, en van slechte en lelijke rommel, die aan de massa opgedrongen wordt, tonen aan, dat niet de werkelijke levensbehoeften, maar de verkoopbaarheid bepaalt, wat er gefabriceerd wordt. Het direkte doel, dat de produktie beheerst, is kapitaalwinst. Zoals reeds de oude liberale ekonoom professor Pierson het uitdrukte: door het streven naar winst wordt ieder ondernemer beheerst.

Dit doel, winst, zo groot mogelijke winst voor het kapitaal, bepaalt ook de vormen van organisatie in het bedrijf. Daardoor is het eenhoofdig gezag van de directeur nodig. Hij is aangesteld door de aandeelhouders als hun vertegenwoordiger, als de man, die moet zorgen dat de winst er komt. Is hij daartoe niet in staat, dan wordt hij ontslagen en vervangen. Hij zal natuurlijk verstand van het vak moeten hebben om als leider van de produktie te kunnen optreden. Maar meer nog dan verstand van de techniek van het vak zal hij verstand van de techniek van het winstmaken moeten hebben: hoe zijn konkurrenten te onderbieden, hoe nieuwe afzetmarkten te vinden, hoe zijn waar aan te prijzen. Dat waren steeds de voornaamste zorgen van de kapitalistische ondernemer, die hem zijn grijze haren bezorgden. Als zijn arbeiders zich beklaagden over de zwaarte van hun werk, dan wees hij op zijn zware zorg en ingespannen arbeid, die hem zelfs uren bezig hield tot diep in de nacht, als zij onbekommerd naar huis waren gegaan. Maar dan vergat hij er bij te zeggen, — wat hij zelf ook nauwelijks begreep — dat al deze inspanning voor de verzorging der maatschappij onproduktief en nutteloos was, want zij diende alleen, om van de totale meerwaarde die de maatschappij uit de arbeiders haalt, een groter deel naar zich toe te halen ten koste van zijn konkurrenten. En als het eens voorkwam, dat een ondernemer door liefde voor zijn vak zich zó aan de produktie der dingen zelf wijdde, aan de drang om mooie en goede dingen te maken, dat hij de kommerciele kant, de verkoop verwaarloosde, dan was gewoonlijk achteruitgang en bankroet zijn straf. Dat weet en voelt elke kapitalistische ondernemer, elke directeur. Dit bepaalt hun beheer. Dit bepaalt ook de doelmatige vormen van organisatie, die zij in het bedrijf moeten doorvoeren.

Deze organisatie van krachten is van tweërlei aard, de technische en de kommerciele. De technische organisatie wordt door de wetenschappelijke en technische basis van de produktie gegeven. Zij bestaat uit een staf van wetenschappelijk onderlegde ingenieurs en akademisch gevormde natuur- en scheikundigen, daarnaast een aantal geschoolde technici en deskundigen, werkmeesters, geschoolde vakarbeiders, met nog vele ongeschoolde arbeiders — alle tezamen nodig, om de machines te laten lopen en het produkt te maken. Daarnaast komt de kommerciele organisatie, die voor reclame, voor afzet en verkoop moet zorgen, van even

grote, zo niet nog grotere belangrijkheid voor de ondernemer, ofschoon ze vanuit het maatschappelijk oogpunt van produktie nutteloze verspilling van werkkraft is. Maar ook de technische organisatie wordt geheel door het winstmotief bepaald. Vandaar de zorgvuldige beperking tot juist zo weinig van de duurdere deskundige technische beambten als nodig is, om met zooveel mogelijk goedkope arbeidskrachten het werk te verrichten. Vandaar het gehele maatschappelijke samenstel, met lage lonen voor de arbeidersmassaas en zoveel hogere voor de beambten, dat daaruit een goede opleiding voor slechts een klein aantal te betalen is, met gebrekkige opleiding voor de massa; waarbij een werkelijke alzijdige opleiding in kennis en inzicht, zoals die bij een harmonisch ontwikkelde mensheid zou heersen, overal ontbreekt.

Zo dienen dan ook de technische beambten niet enkel om het technische proces van de produktie in het bedrijf deskundig te leiden. Zij vervullen onder het kapitalisme nog een andere rol, die van aandrijvers. Daartoe zijn ze als onderdirekteuren, als afdelingsleiders, als chefs, als werkmeesters met gezag bekleed, om te kommanderen. Omdat het maken van winst onafscheidelijk verbonden is met het maken van produkt, en beide tezamen één handeling zijn, daarom zijn ook beide funkties van deskundig leider en kommanderend aandrijver één geworden. Maar het maakt hun positie dubbelslachtig. In het technische proces van de voortbrenging van de gebruiksartikelen, waar hun technische kennis onontbeerlijk is, zijn ze dus producenten evenals de arbeiders; beide groepen zijn medewerkers, door wier samenwerking alleen het produkt tot stand komt, beide in dienst van het kapitaal, beide geexploiteerd door het kapitaal. Maar door het kapitalistisch karakter van het bedrijf worden de technische beambten in tegenstelling tot de arbeiders gebracht, worden zij tot werktuigen van het kapitaal om de uitbuiting der arbeiders zo hoog mogelijk op te voeren, de kapitaalwinst zo groot mogelijk te maken.

Er zijn bedrijven, waar, zo schijnt het, het winstmotief wegvalt. Zo bijv. de kooperatieve bedrijven en de openbare nutsbedrijven. Zelfs als men er van afziet, dat deze laatste vaak bestemd zijn om winst in de openbare kassen te brengen, is dit verschil toch niet wezenlijk. Want zulke bedrijven staan niet buiten de konkurrentie met partikuliere ondernemingen. Zij kunnen een deel van wat anders winst zou worden nu voor hogere lonen, korter arbeidstijd, betere arbeidsvoorwaarden besteden; maar daarin is spoedig een grens bereikt. Voor rente voor het geleende kapitaal moet winst gemaakt worden. Dezelfde regels gelden hier als overal, eenhoofdig gezag van den directeur en opdriften van het arbeidstempo. De kooperatie moet in haar prijzen konkurreren, en de openbare nutsbedrijven staan onder argwanende controle van het burgerlijk publiek. Ze staan dus enigszins gelijk met die bedrijven, waar breder ziende

Toch breekt, onder en ondanks de kapitalistische vorm, het oude karakter van de arbeid als behoefte, als voldoening gevende inspanning, zich nu en dan nog baan. Name-lijk bij jonge mensen, die in hun jeugdonderwijs opzettelijk onwetend gehouden worden omtrent de maatschappij, in wie de drang en de eerezucht leeft om door prestatie als volwaardig erkend te worden, en die zich nog in het bezit van eindeloze, onuitputtelijke arbeidskracht voelen. Het kapitaal weet deze impulsen voor zijn voordeel te exploiteren. Maar daarna komt dan de tijd, dat met de grotere zorgen voor het gezin, de grens van het kunnen en de dwang van het moeten bewust worden als een juk en een boei, waartegen verzet vergeefs is. Om ten slotte, onder het gevoel van versleten levenskracht en van verminderd prestatievermogen, zich gelaten te geven als voorwerp van uitbuiting, ahangsel van de machine, in toenemende vrees om als niet meer bruikbaar weggeworpen te worden.

Is de kapitalistische arbeid dus van nature ondragelijk en vloekwaardig, nog erger is de niet-arbeid, de werkeloosheid. Werkeloosheid is de ergste gesel van de arbeiders onder het kapitalisme. Ten eerste reeds de toevallige werkeloosheid, verbonden met de twijfelachtige vrijheid van de arbeider om zijn baas te kiezen, en de vrijheid van de kapitalist om bedrijven op te richten of te sluiten, arbeiders aan te nemen en te ontslaan, in verband met de voortdurende ontwikkeling van het bedrijfsleven. Zodat de arbeider het nog een gunst en geluk moet vinden, als hij zich mag laten uitbuiten. Dan bemerkt hij hoezeer hij aan de genade van het kapitaal is overgeleverd; dat hij slechts met toestemming van de meesters de machines mag aanvatten, die op zijn hand wachten.

Veel erger waren echter de telkens terugkerende krisissen en depressies, waarin het kapitalisme vastliep. Hierin kwam de anarchie, de planloosheid van de produktie te voorschijn. Hoe planmatig ook de organisatie in elk bedrijf was, in hun samenvoeging tot een geheel van maatschappelijke produktie ontbrak alle organisatie. Elk kapitalist, als meester in de fabriek, was vrij tegenover de anderen, vrij beschikkend over eigen bezit. De diepste oorzaak van de krisissen ligt in het innerlijk wezen van het kapitalisme als produktie van winst. Bij de enorme toename van de kapitaal-massa was de oude winstvoet niet te handhaven; het pogen om dit toch te doen door de produktie tot de uiterste mogelijkheid op te jagen, bracht dan een ineenstorting, doordat dit tempo van uitbreiding tot overvulling van de markt met onverkoopbare waar leidde. Dan kwam de werkeloosheid, die staking onmogelijk maakte en als een zwaar gewicht steeds weer de arbeidsvoorwaarden naar beneden drukte. De mening dat de opgekomen heerschappij van het grootkapitaal over de kleine kapitalisten door zijn trusts en kartels ordening en zekerheid zou brengen, leed schipbreuk in de diepe depressie van 1930, waardoor in alle landen mil-

lioenen en millioenen arbeiders jaren achtereen werkeloos waren.

Scherper dan toen kon de onhoudbaarheid van het kapitalisme niet aangetoond worden. Daar stonden millioenen arbeiders gereed, bereid en begerig om te werken; daar stonden de machines doelloos in de bedrijven, klaar om te draaien, in staat om overvloed van alles voort te brengen. Maar het mocht niet; het kapitalistisch eigendomsrecht stond er tussen en belette de arbeiders de levensbenodigdheden voor zich, voor de maatschappij te produceren. De machines moesten staan roesten, de arbeiders moesten omhangen en gebrek leiden. Omdat het ongeorganiseerde kapitalisme niet in staat was, deze kolossale produktiekrachten tot een doelmatige produktie te leiden en te beheersen.

En waar het kapitalisme, door een felle begeerte naar wereldmacht opgestuwd, zich deze verspilling en verwaarlozing niet meer kon veroorloven, een begin van ordening tot stand bracht, en alle arbeidskracht voor dit doel, voor de oorlogsindustrie aan het werk zette, daar kwam de onhoudbaarheid niet minder scherp naar voren. De werkeloosheid was hier verkeerd tot haar tegendeel, de dwangarbeid. Dwangarbeid aan de fronten, waar de jonge en krachtige mannen met de geraffineerdste vernielingswerktuigen elkaar bij millioenen verminken en vermoorden. Dwangarbeid in de fabrieken, waar de overigen, met de vrouwen, rusteloos zich inspannen om deze vernielingsmiddelen te fabriceren; terwijl de produktie van de noodzakelijkste levensbehoeften tot het uiterste minimum wordt beperkt. Gebrek en tekort in alles wat voor het leven nodig is, teruggang tot armoedige barbaarsheid als vrucht van de hoogste ontwikkeling, het beste kunnen, de voortreffelijkste techniek. Waarom? Omdat ook in dit georganiseerde kapitalisme de heersende klasse niet in staat is deze reusachtige produktiekracht te beheersen tot haar wezenlijke doel, en ze gebruikt om de mensheid te verscheuren en vernietigen.

Zo treedt voor de arbeidersklasse, voor alle werkers duidelijk de noodzakelijkheid naar voren om zelf de produktie in de hand te nemen. De arbeiders moeten meester zijn over de bedrijven, meester over de machines, de produktiemiddelen. Dan kunnen zij deze gebruiken voor het eenvoudige en natuurlijke doel, levensbenodigdheden voor allen te produceren.

Dit is de taak voor de arbeidersklasse in de komende tijden; dit is de weg die zij zal hebben in te slaan. Dit is de omkering waarvoor de maatschappij nu rijp wordt.

Daarmee wordt de grondslag van de produktie, de grondslag van de gehele maatschappij veranderd. In de eerste plaats houdt de uitbuiting op. Doordat het winstmotief vervalt, vervalt ook het neerdrücken van de levensstandaard voor de massa. De opbrengst van de gezamenlijke arbeid is voor de gezamenlijke werkers, voor allen, die werkelijk deelnemen in het produktieproces. De meerwaarde ver-

dwijnt; de aanspraak, die overbodige kapitalisten maken op een deel van de opbrengst, vervalt.

Maar nog veel belangrijker dan dat hun aandeel in het produkt vervalt, is het, dat hun macht, hun meesterschap over de produktie opgeheven wordt. Worden de arbeiders meester over de arbeid, dan verdwijnt de macht van de kapitalisten om de machines, dat kostbare bezit van de mensheid, produkt van den arbeid van ingenieurs en handarbeid van arbeiders, te laten stilstaan en hun gebruik te verhinderen. Dan verdwijnt hun macht om te bepalen welke voordelig verkoopbare, maar nutteloze luxe of goedkope rommel gemaakt zal worden. Zijn de arbeiders meester over de bedrijven, dan richten zij de produktie op haar onmiddellijke bestemming, het produceren van levensbehoeftigheden voor de behoefte van de maatschappij.

Dat zal alleen kunnen door alle bedrijven tot samenhang te brengen als één geheel, tot samenwerking in één groot produktie-apparaat. De samenhang, die nu door het toeval van markt, van koop en verkoop moet tot stand komen, wordt dan voorwerp van bewuste regeling en organisatie. Daardoor wordt de baan vrij voor een nieuwe ontwikkeling. Door het wegvallen reeds van de kapitaalwinst en de doelmatiger produktie komt voor ieder werker bij geringer arbeidsmoeite groter produkt beschikbaar. Door de toepassing van alle technische mogelijkheden groeit de rijkdom van de produktie zozeer, dat overvloed voor allen samengaat met het verdwijnen van alle arbeidsdruk.

2. RECHT EN EIGENDOM.

Deze omkering is in de eerste plaats een omkering van de rechtsvormen, van het eigendomsrecht. De oude tot onrecht geworden rechtsregels moeten door nieuw recht vervangen worden. Wel trachten heersende klassen het oude recht met een heiligheid te omkleeden, als geworteld in de diepste natuur, vastgelegd door de geboden van de godsdienst, dus onaantastbaar. Maar ieder jurist weet, dat het geschreven recht, de in wetboeken vastgelegde regels niet daarom gelden, dat ze daar vastgelegd zijn, maar omdat — en wanneer — zij wortelen in een algemeen rechtsbewustzijn. Het geldende recht handhaaft zich, omdat en voorzover het overeenstemt met het in de mensen levend gevoel van recht en onrecht. Verandert dit rechtsbewustzijn, dan moet ook het geldende recht zich wijzigen.

Dit rechtsbewustzijn is gegrond op wat de mensen voelen dat voor hun maatschappelijk samenleven noodzakelijk is. Elke gemeenschap vormt zich regels voor wederzijds ge-

drag, die nodig zijn om te kunnen bestaan. Eerst onbewust, enkel voorhanden als gebruik en zede, dan gewoonterecht, worden zij in latere maatschappijen tot geschreven recht. Op zijn noodzakelijkheid in de zich ontwikkelende maatschappij berustte ook de algemene erkenning en geldigheid van het persoonlijke eigendomsrecht.

Oorspronkelijk gold de vanzelfsprekende en dus onuitgesproken regel, dat wie iets gebruikt, en voor zijn arbeid en leven gebruiken moet, er ook over beschikt. Het land, een zeker gebied, was ter beschikking van de gemeenschap, de stam, die het tegen anderen verdedigde, er rondzwierf voor de jacht, of om kudden te weiden, en was dus gemeenschappelijk stambezit. De zelfvervaardigde werktuigen en wapens waren aanhangsel van de persoon, persoonlijk bezit, al was dit bij de sterke verbondenheid van de stamleden niet zo exclusief als bij ons. Zulke stammen, zelfs nog veel latere landbouwvolken zooals de Russen vóór 1860, konden zich persoonlijk uitsluitend eigendom van een stuk grond evenmin voorstellen als wij ons persoonlijk eigendomsrecht op een hoeveelheid lucht kunnen voorstellen.

Dit veranderde toen landbouwvolken in vaste woonplaatsen zich uitbreidden, de grond gingen ontginnen, en zich splitsten in families, ieder apart werkend en zich opwerkend op een eigen stuk grond met woning en alle bijbehorende hulpmiddelen. Dit veranderde nog meer, toen het handwerk zelfstandig werd, van een bijkomstig werk van ieder werd tot een uitsluitend werk van enkelen, en de produkten tot waren werden, die door koop en verkoop uit de hand van de vervaardiger in de hand van de gebruiker of verbruiker moesten komen. Het spreekt vanzelf, dat de boer die een stuk land bebouwt, die er op en er door leeft en het door zijn arbeid behandelt en verbetert, er de volle beschikking over heeft. Het spreekt vanzelf, dat de handwerker over zijn werktuigen, zijn produktiemiddelen beschikt, dat ze zijn eigendom zijn; want hij alleen werkt er mee. En dat zij natuurlijk ook beschikken over het produkt, waarin hun arbeid belichaamd is. Aldus waarborgt deze eigendomsvorm aan ieder zijn levensonderhoud door zijn arbeid.

Zo is persoonlijk eigendom de natuurlijke rechtsvorm in de tijd van kleinbedrijf: de volkomen vrijheid om over het zijne te beschikken naar goeddunken. Dat bleef, en werd nog bewuster uitgesproken, toen het kapitalisme opkwam. De Franse revolutie proklameerde vrijheid, gelijkheid en eigendom als de grondrechten van de burger. Het eigendomsrecht kreeg een nieuwe functie. Nu was het kapitalistisch eigendom het middel geworden om in felle konkurrentiestrijd de industrie te ontwikkelen tot grootindustrie, het kleine kapitaal te doen groeien tot grootkapitaal. Voor de heersende klasse, de bourgeoisie, was het persoonlijk eigendom de rechtsvorm, die haar bezit en heerschappij waarborgde en haar macht reusachtig deed groeien over de hele wereld, de grondslag van de stormachtige ontwikkeling

van de produktie in de 19e eeuw.

Maar door die ontwikkeling veranderde het economisch stelsel; en daarmee veranderde opnieuw de funktie van het eigendom. Onder het grootkapitalisme is steeds meer een scheiding gekomen tussen arbeid en eigendom. De eigenaars zijn de aandeelhouders, die geheel buiten het produktieproces staan, ergens op grote villa's wonen, en spekuleren op de beurs. Deze eigenaars beschikken niet over werktuigen om mee te werken; hun bezit bestaat in papieren, bewijzen van eigendomsrecht, aandelen van ondernemingen, waarvan ze vaak niet eens weten waar ze liggen. Deze papieren geven niet een eigendomsrecht in de oude zin, beschikkingsrecht, want ieder aandeelhouder afzonderlijk heeft niets over de onderneming te zeggen. Ze zijn een aanwijzing op meerwaarde, een bewijs van recht op ontvangst van een bepaald deel van de winst, gewaarborgd door wet en staatsmacht, rechters en politie — bewijzen van deelhebberschap in het grote uitbuitingsbedrijf, dat het kapitalisme is. De arbeid in de fabrieken gaat buiten hen om. Direktoren en ingenieurs kommanderen en sloven zich af, arbeiders worden aangejaagd van 's ochtends tot 's avonds, alles draait, werkt en put zich uit, om de opbrengst zo groot mogelijk te maken. Maar de opbrengst van hun gezamenlijke werk is niet voor hen; als een roversbende plaatsen zich een aantal onbekende buitenstaande vreemden, die niets met het werk te maken hebben, vóór hen en nemen, op grond van hun papieren, het grootste deel aan zich. Voor de producenten, die werkenden is slechts een klein loon of een toegemeten salaris; al het andere gaat als dividend naar de z.g. „eigenaars”. Vanwaar deze onzinnige toestand? Het is de moderne funktie van het persoonlijk eigendom der produktiemiddelen. Het is de praktijk van de oude rechtsvorm, die niet meer bij de nieuwe arbeidsvorm past en daarom onzinnig wordt. Maar zij wordt eerbiedig in stand gehouden door de talloze kleine burgertjes en boertjes, die menen dat ze daardoor hun eigen klein bezitje aan arbeidsmiddelen verzekeren, met vaak geen ander gevolg, dan dat zij zelf door het bankkapitaal uitgebuit worden. En zij wordt met macht en geweld van politie en leger in stand gehouden door de staatsmacht, ten bate van de bourgeoisie als heersende klasse.

Zo is de maatschappelijke funktie van deze juridische vorm, het persoonlijk eigendom der produktiemiddelen, precies het omgekeerde geworden van wat zij oorspronkelijk was. Oorspronkelijk een middel om ieder gelegenheid tot produktieve arbeid te geven, is het nu een middel geworden om de arbeiders het vrije gebruik van de produktiemiddelen te beletten. Oorspronkelijk een middel om aan ieder werker de vruchten van zijn arbeid te verzekeren, is het nu een middel geworden om de werkers van de vruchten van hun arbeid te beroven. Ten bate van een nutteloze overbodige parisiëtenklasse, bloedzuigers op het lichaam van de maatschappij.

Dit inzicht groeit in de werkende massa's steeds krachtiger op als een nieuw rechtsbewustzijn. Het oude overgeleverde recht is door de maatschappelijke ontwikkeling van kleinbedrijf naar grootbedrijf steeds meer tot een onrecht geworden en wordt als zodanig gevoeld. Het is ook volkomen in strijd met de vanzelfsprekende regel dat, wie met de arbeidsmiddelen moet werken, er ook de beschikking over moet hebben, om de arbeid op de beste en doelmatigste wijze uit te voeren. Het kleine werktuig, het kleine stuk land was door één persoon — d.w.z. met zijn gezin — te hanteren en te bewerken. Dus had deze er als eigenaar over te beschikken. De grote machines en fabrieken kunnen alleen door een georganiseerde gemeenschap van werkers van velerlei soort gehanteerd worden. Deze gemeenschap van werkers moet er dus over beschikken. Natuurlijk betekent dit niet een absoluut beschikkings- of eigendomsrecht in de oude zin van „recht om te gebruiken en te misbruiken naar believen”. Want alle bedrijven kunnen slechts produceren in maatschappelijk verband, als deel van het gehele produktie-apparaat der maatschappij. Dus moet het beschikkingsrecht van de bedrijfsgemeenschap een onderdeel vormen van, en in organisch verband staan met het hogere recht van de maatschappij als geheel.

De omkering in de produktievorm heeft dus als grondslag een omkering in het geldende recht. Elke produktiewijze is een geheel van techniek verbonden met een bepaald stelsel van recht, dat het gebruik van de techniek regelt. Kleine techniek met persoonlijk eigendom gaf een maatschappij van vrije en gelijke maar concurrerende burgers; grote techniek met persoonlijk eigendom van produktiemiddelen geeft kapitalisme; grote techniek met gemeenschappelijk eigendom van produktiemiddelen geeft een vrije samenwerkende mensheid.

De techniek ontwikkelt zich en groeit tot steeds nieuwe vormen, wel niet zonder toedoen van de mensen, maar toch zonder bewust opzet, als een gevolg van voortdurende uitvindingen en verbeteringen. Zij is op elk ogenblik een van buiten gegeven bestaande macht, als een natuurkracht, waarbij geen keuze van willekeur blijft. De rechtsvormen daarentegen moeten door de mensen bewust geregeld worden; zij bepalen heerschappij en slavernij van de mensen tegenover elkaar en tegenover hun technisch apparaat. Wanneer een overgeleverde rechtsvorm door de stille groei der techniek tot een middel van uitbuiting en onderdrukking is geworden, wordt zij tot een voorwerp van strijd tussen de maatschappelijke klassen, de uitbuiters en de uitgebuitenen. Zolang de laatsten het oude recht eerbiedig erkennen als „het recht”, zolang blijft de uitbuiting onaangestast. Maar naarmate in de arbeidende massa's het besef van hun uitbuiting klaarder bewust wordt, groeit het nieuwe rechtsbewustzijn in hen op en groeit de wil om het tot geldend recht te maken. Dat wil zeggen: eerst wanneer in de

arbeidende massa's dit bewustzijn van onrecht zo diep leeft, en hun nieuwe rechtsbewustzijn zulk een vaste vorm krijgt, dat het hun hele denken en voelen doordringt, eerst dan zullen zij de kracht ontwikkelen, die nodig is tot een omkering van de maatschappij. Maar ook dan is dit, zoals blijken zal, nog slechts het begin, de voorwaarde voor een zware en langdurige strijd, die nodig zal zijn om die omkering tot stand te brengen.

3. BEDRIJFSORGANISATIE.

Wanneer een klasse, zoals nu de arbeidersklasse, staat voor de taak de oude produktiewijze tot een nieuwe, betere om te vormen, dan doet de maatschappij in haar het beeld van de nieuwe wereld als een groots visioen oprijzen. Altijd als de mens een werk moet volbrengen, vormt zich het doel van zijn arbeid eerst als voorstelling in zijn hoofd, vóór hij het straks praktisch in stoffelijke werkelijkheid kan uitvoeren. Soms als enigszins vaag beeld, dat in de uitvoering zijn vorm krijgt, soms als precies uitgewerkt plan. Zo is het ook met de door de historische ontwikkeling van de maatschappij aan de arbeiders opgelegde taak; het doel vormt zich eerst in het hoofd vóór het handelen begint. In de harten der onderdrukten ontspringt het gevoel, in hun hoofden de gedachte hoe het beter kon en moest zijn; de gedachte wordt tot wens, tot ideaal, tot doel. En hoe vaster de wil tot strijd voor dit ideaal groeit, des te scherper wordt de voorstelling van het doel omljnd.

Wel zal het resultaat vaak anders zijn; alle maatschappelijke krachten, die een rol spelen, zijn niet te overzien; het resultaat is de resultante, de gezamenlijke uitkomst van vele willen, vele krachten. Ook krijgen door de verwezenlijking van het vorige de volgende doeleinden eerst hun klare vaste vorm. En onder de strijd komen nieuwe doeleinden op; met de groeiende krachten groeit ook het ideaal, grootser en duidelijker bewust. Maar ook reeds het eerste handelen, hoe spontaan ook uitbarstend, is niet zonder een bewust doel, een voorstellingsbeeld van wat men wil bereiken. In de meeste arbeiders leefde reeds lang, min of meer vaag, het ideaal van een wereld zonder uitbuiting en onderdrukking. En nu groeit de voorstelling van de arbeiders zelf leiders van hun arbeid, meesters van hun arbeidsmiddelen, steeds vaster en helderder in hen op.

Het is onze taak om dit beeld, dat nu in de arbeidersklasse gaat groeien, zo klaar en zo ver als wij dat nu kunnen, op te roepen en uit te beelden. Het is geen utopie, geen bedachte fantasie, want het wordt afgeleid uit de voorhanden

gegevens, opgebouwd uit de wetenschap van de ontwikkeling der maatschappij, getekend naar wat zich als begin reeds in werkelijkheid toont. Het kan natuurlijk alleen enige algemene richtlijnen geven; maar deze zullen zijn als leidsterren, die in alle wisselingen van aktie en strijd de richting naar het grote doel vasthouden.

De inbezitneming van de bedrijven door de arbeiders, de uitkomst van een zware en moeilijke strijd, is zelf weer uitgangspunt voor de opbouw van een nieuwe produktiewijze. Wanneer de arbeiders de bedrijven in bezit hebben genomen, is hun taak slechts voor de helft volbracht. Dan treden tal van vraagstukken op, regelingen die getroffen en moeilijkheden die opgelost moeten worden. Men kan ze slechts ongeveer gissen en in geen geval, nu van te voren, een oplossing gereed maken. Een nieuwe produktiewijze groeit als een machtig natuurproces, door zijn eigen krachten, onweersstaanbaar, onder omstandigheden die naar plaats en tijd zeer verschillend zullen zijn. Zij is een produkt van strijd, van een worsteling, waarin nederlagen evengoed een rol spelen als overwinningen. De krachten, die haar opbouwen, kunnen alleen in en door deze strijd en door de opbouw zelf ontstaan en groeien. Het zijn de sociale krachten van gemeenschapsgevoel en solidariteit, van toewijding, zelfopoffering en geestdrift, de geestelijke eigenschappen van inzicht en kennis, volharding en moed, het is de vaste organisatie, die al de kracht der enkelingen tot eenheid van wil en doel samenbindt. Deze kunnen niet van te voren klaargemaakt worden, hoewel een begin van dat alles aanwezig moet zijn. Ze groeien uit en door de noodzakelijkheid zelf. Want zolang en in de mate als de arbeidersklasse niet rijp is voor overwinning en zelfbeheer, niet sterk genoeg in deze eigenschappen en krachten, zolang en in die mate zal de opbouw gebrekkig blijven of mislukken. En daar de mensheid toch leven moet, dus de produktie moet voortgaan, zullen dan andere krachten, vijandige en onderdrukkende machten weer tijdelijk meester worden over de produktie. Zo dwingen deze nederlagen telkens tot groter inspanning, tot sterker ontwikkeling van de eigen kracht. En elk slagen, elke overwinning doet ze zwellen tot groter bewustheid.

De grote taak van de arbeidersklasse is de organisatie der produktie op nieuwe grondslag. Dat is ten eerste de organisatie in het bedrijf. Deze sluit aan bij de kapitalistische toestand, daar ook onder het kapitalisme een doelbewuste, tot in detail zorgvuldig doorgevoerde organisatie in het bedrijf nodig was. Maar het beginsel, waarop de organisatie berust, is geheel nieuw en anders. De technische basis is wel dezelfde: de discipline van arbeid opgelegd door de regelmatige loop der machines. De sociale basis echter, de verhouding van de mensen tot elkaar, is het volkomen tegendeel van die onder het kapitalisme. Kameraadschappelijke samenwerking van gelijken treedt in de plaats van de dwang der

meesters en de gehoorzaamheid der knechten. De sociale krachten van de wedijver in toewijding aan de gemeenschap, van lof of blaam der arbeidsgenoten naar gelang van prestatie en inspanning treden in de plaats van de vrees voor honger en de altijd knagende zorg voor werkeloosheid. En daarbij komt dan het trotse zelfbewustzijn, deelgenoot te zijn in de opbouw van een nieuwe mensheid.

Het leidende orgaan in deze bedrijfsorganisatie is de gemeenschap van alle daarin werkenden, die in vergadering haar besluiten neemt; waar dus ieder direkt deelneemt aan de regeling van het geheel. Dit is geheel anders dan wanneer onder het kapitalisme arbeidsgroepen beslissingen moeten nemen, waarbij zij, slechts gedeeltelijk of in schijn zelfstandig, hebben te stemmen over wat anderen, bestuurders of leiders, uitdachten of klaar maakten. Hier moeten zij het zelf geheel doen, het uitdenken evenzeer als het besluiten. De toewijding en wedijver treden niet enkel op in ieders speciale werктаak, maar nog veel meer in hun gemeenschappelijke taak van de organisatie van het geheel. Niet enkel de lichamelijke inspanning in het werk is voorwerp van ambitie en waardering, maar in nog hoger mate de geestelijke inspanning van ieders deelname in de leiding. En terwijl onder het kapitalisme de discussies wrijvingen moeten overbruggen, omdat ieder, in het diepst van zijn geest, zijn persoonlijk lot en belang, vaak tegenstrijdig met dat van anderen, tot maatstaf van zijn besluiten moet nemen, zijn hier in het diepste bewustzijn belangen en gedachten van allen gelijkgericht op een gemeenschappelijk doel.

Waar in reuzenbedrijven het aantal arbeiders te groot is om als één geheel te kunnen vergaderen, of werkelijk zake-lijk te kunnen discussieren, zullen zij door afdelingsvergaderingen en door in centrale organen, bedrijfskomitees, bijeenkomende afgevaardigden hun beslissingen nemen. De functies en werkwijzen van deze centrale bedrijfskomitees laten zich nu vooruit nog niet vaststellen; ze moeten zich uit hun doel ontwikkelen, ze zijn iets nieuws, deel van een nieuwe opbouw. Wij kennen uit onze kapitalistische verhoudingen centrale instanties, die, eens gekozen, met gezag bekleed worden en als meesters boven hun kiezers staan en deze kommanderen; maar dit behoort bij een stelsel, waar een werkende massa steeds gekommandeerd wordt door een besturende minderheid. Hier echter gaat het er om, een organisatievorm te scheppen, waarin de werkers als vrije producenten, zelf geestelijk hun arbeid overziende, deze naar hun eigen inzicht leiden. Wij kennen ook centrale lichamen als verenigingsbesturen, die de lopende zaken afhandelen, nadat de ledenvergadering over de algemene richtlijnen heeft beslist; maar daarbij gaat het niet om levenskwesties, niet om de inhoud van het leven zelf. Hier echter gaat het om de arbeid, die inhoud en wezen van het leven zelf is, die alle gedachten in beslag neemt en moet nemen. Het zijn de nieuwe arbeids- en levensomstandighe-

den, die zulke organen tot iets geheel anders maken dan alles wat wij tot nog toe kennen. Zij zijn geen besturen, al hebben zij een beheerstaak; want de afgevaardigden komen steeds terug in de groepsvergaderingen, waar zij, of anderen, hun opdrachten krijgen van hun medearbeiders. Zij vormen geen leidende commissie van deskundigen, want het gaat om de gewone dingen waar ieder verstand van en belang bij heeft — al zullen in technische kwesties deskundige commissies leidend kunnen optreden. Zij zijn geen lichamen van kollektieve verantwoordelijkheid, waar ieder zijn aansprakelijkheid op het naamloze kollektief kan afschuiven; veeleer zullen tal van taken aan afzonderlijke personen worden overgelaten, die zich daaraan met hun gehele persoonlijke verantwoordelijkheid wijden en er de eer van krijgen.

Aan deze bedrijfsorganisatie in haar gehele beheer nemen allen als gelijkwaardige en gelijkgerechtigde leden deel, mannen en vrouwen, ouderen en jongeren, die aan het werk deelnemen. Er zullen verschillen zijn in moeilijker en eenvoudiger taken, passend voor verschillende graden en verschillende richtingen van bekwaamheid. Er zullen, vooral in de eerste overgangstijd, als het ontbreken van een algemene technische en wetenschappelijke opleiding in de voorafgaande kapitalistische tijden zich nijpend doet voelen, grote verschillen in kennis en bekwaamheid bestaan. Het geringe aantal technische specialisten en ingenieurs zal daar, waar zij het meest deskundig zijn, de technisch leidende functies vervullen, zonder dat dit sociale verschillen in positie geeft. Hun plaats is dan geheel anders en eervoller dan onder het kapitalisme; geen kommanderende aandrijvers maar hooggewaardeerde arbeidsgenoten; niet met autoritair gezag bekleed, maar alleen met het morele gezag, dat van alle vakbekwaamheid uitgaat.

Organisatie van een bedrijf betekent bewuste regeling en samenvoeging van alle gedeeltelijke arbeidsprocessen tot één geheel. Wat in een ingewikkeld samenstel van precies in elkaar grijpende delen gebeurt, moet ook als een geestelijk beeld, als bewust ontworpen of gegroeid en steeds verbeterd plan aanwezig zijn, als een overzichtelijke voorstelling, als het ware in tekening of kaart gebracht, voor iedereen te overzien. In maat en getal uitgedrukt geschiedt dat in de boekhouding. Alles wat in het bedrijf gebeurt, wat er aan grondstoffen binnenkomt en wat aan machines aangeschaft wordt, wat er aan arbeid door ieder aan toegevoegd wordt, hoeveel arbeid elk produkt kost, wat de produktiviteit der machines is, hoeveel produkt er afgeleverd wordt, — dit alles als opzet vooruit en als resultaat achterna in cijfers weergegeven en in grafieken afgebeeld, maakt het gehele produktieproces tot een geestelijk beheerste handeling.

Het kapitalistisch bedrijf kent ook de geestelijke beheersing van het proces, op haar manier, in de kalkulatie. Maar

met dit fundamentele verschil, dat de kalkulatie geheel op de winstproduktie is ingesteld; waarde en prijs zijn grondslag en doel, arbeid en loon zijn factoren in de prijsberekening. En dus tevens met dit verschil, dat de boekhouding een geheim is van het kantoor, van de direktie. De arbeiders hebben er niets mee te maken; zij zijn alleen maar voorwerpen van de kalkulatie, aanhangsels van de werktuigen, objekten om er winst uit te halen. In de gemeenschappelijke produktie is de boekhouding openbaar; ieder deelnemer heeft steeds een volledig overzicht over de gang van het geheel. En eveneens staat dit open voor allen daarbuiten; want het bedrijf is een deel, een schakel in het arbeidsproces van de gehele maatschappij. In zijn maatschappelijke samenhang beschrijft de boekhouding de verbinding met de andere bedrijven en volgt op papier het proces der produktie in zijn karakter als behoeftevoorziening der maatschappij.

4. MAATSCHAPPELIJKE ORGANISATIE.

De arbeid is een maatschappelijk proces. Elk bedrijf is een onderdeel in het grote geheel. De bedrijven zijn met elkaar verbonden en van elkaar afhankelijk, en slechts door hun verbinding, hun ineengrijpen vormen ze de maatschappelijke produktie. Evenals de cellen, die een levend organisme, een plant of dier vormen, zijn ze ieder apart niets, en kunnen ze alleen leven als deel van het geheel. Boven de organisatie in elk bedrijf, de regeling van de arbeid der mensen en machines tot het geheel van een bedrijf, staat dus nog de organisatie van alle bedrijven tot een maatschappelijk geheel. De taak van de arbeidersklasse, de organisatie van de arbeid, is een dubbele taak.

Terwijl de ene zijde, de organisatie in het bedrijf, een omvorming op nieuwe basis is van de organisatie, die de kapitalistische ondernemer ook reeds voor zijn doeleinden had doorgevoerd, is, of was tot voor korte tijd de andere zijde, de organisatie van de produktie als geheel, iets nieuws, zonder voorbeeld. Zo nieuw, dat dit gedurende de gehele 19de eeuw, onder de naam socialisme, als het éne grote hoofddoel van de arbeidersklasse beschouwd werd. Het kapitalisme was een ongeorganiseerde massa van zelfstandige bedrijven, van vrije onafhankelijke ondernemers, slechts verbonden door de wisselvalligheden van markt en konkurrentie. Dit toonde zich dan ook in over- en onderproduktie, in ondergang van tal van bedrijven, in grote verspilling van werktuigen en arbeidskracht, en in maatschappelijke krisissen. Hiertegenover zou het dan de taak

moeten zijn van de socialistische arbeidersklasse de staatsmacht te veroveren en deze macht te gebruiken om de produktie te organiseren. Dit staats-socialisme zou dan de eerste fase zijn in een daarna voortschrijdende ontwikkeling.

In de laatste jaren is de toestand in zoverre echter veranderd, dat reeds een begin van staats-socialistische ordening is gemaakt, ten dele door het grootkapitaal zelf. De drijvende kracht was daarbij niet enkel de noodzaak om de totale meerwaarde, de winst, en dus de produktiviteit van de arbeid te vergroten door een rationeler ordening der produktie. Of, in Rusland, de noodzaak om door een snelle, bewust geregelde industrialisering de achterstand in ontwikkeling in te halen. Een nog sterkere kracht lag in de opkomende strijd om wereldmacht. Daartoe moest alle technische en produktieve kracht gekoncentreerd worden in handen van de staat, als het machtsorgaan van de heersende klasse, ten einde in de strijd om wereldheerschappij de sterkste te zijn. In de nationaal-socialistische ordening blijven eigendomsrecht en winst van het kapitaal bestaan — al wordt de winst besnoeid voor de toegenomen staatsuitgaven —; maar het beschikkingsrecht over de bedrijven en de produkten gaat voor een groot deel van de ondernemers naar staatsorganen over. Deze ordening berust op hetzelfde beginsel als de ordening binnen elk kapitalistisch bedrijf: op kommandeermacht van boven, op in naam ten minste éénhoofdig gezag.

Het beginsel van de arbeidersklasse is in alle opzichten daarvan het volkomen tegendeel. De organisatie van de arbeid door de producenten zelf berust op de vrijwillige samenwerking van allen: geen meesters, geen knechten. Ook de organisatie van alle bedrijven tot een maatschappelijk geheel berust op dit beginsel. Daartoe moeten de organen ook hier opgebouwd worden.

Nog meer dan voor de reuzenbedrijven geldt hier, voor de maatschappelijke regeling, dat de producenten hun wil alleen tot uiting kunnen brengen door middel van vertrouwenslieden, afgevaardigden, die bijeenkomen in vergadering. Voor deze lichamen is in de latere jaren de naam „arbeidersraden” in gebruik gekomen. Elke samen arbeidende groep, elk personeel in vergadering wijst personen aan om in de radenvergadering haar inzichten en wensen kenbaar te maken. Deze hebben zelf aan de discussies deel genomen, zijn daarin naar voren gekomen als krachtige verdedigers van de inzichten, die bij de meerderheid de doorslag gaven; en als woordvoerders van de groep worden zij uitgezonden om deze te doen horen naast of tegenover die der andere groepen, en zo een gemeenschappelijk besluit te nemen. Hoezeer hun persoonlijke bekwaamheden hierbij ook een rol spelen, hun werkelijke kracht ligt in de kracht van de gemeenschap die hen zond. Wat zij tot uiting brengen is wil en inzicht van deze gemeenschap. Al naar de aard van de

verschillendsoortige kwesties, die aan de orde zijn, zullen het telkens verschillende personen zijn, die uitgezonden worden.

De hoofdkwestie, de grondslag van al het andere, is de produktie zelf, het maatschappelijk arbeidsproces. De organisatie van de produktie heeft twee zijden, ten eerste de vaststelling van de algemene normen en regels, en daarnaast de uitvoering, de konkrete praktijk. Voor de onderlinge verhoudingen, de rechten en plichten, worden normen vastgesteld. Onder het kapitalisme gold in het bedrijf het bevel van de ondernemer, de meester; onder het staatskapitalisme geldt het bevel van de ene almachtige meester of de centrale regering. Nu echter zijn allen als producenten gelijk en vrij. Nu treedt op het gebied van de arbeid, de economie, een soortgelijke verandering op, als vroeger bij het opkomen van de burgerklasse in de politiek. Toen de macht van de absolute vorst moest plaats maken voor die van de burgerij, kon dat niet betekenen, dat zijn wil en willekeur werd vervangen door ieders willekeur, maar dat het gezag van de door allen besloten wet voortaan rechten en plichten der burgers regelde. Zo treden nu ook hier in de plaats van het kommando van boven de gezamenlijk vastgestelde algemene regels, die de rechten en plichten vastleggen, die arbeidsprestaties en verbruiksrechten regelen. Deze te formuleren zal de eerste taak zijn van de centrale radenvergaderingen. Zij zijn geen voorwerp van moeizame studie of strijd; zij springen onmiddellijk in ieders bewustzijn op als de vanzelfsprekende grondslag van de nieuwe wereld: de plicht van ieder om naar zijn krachten mee te werken in de produktie, het recht van ieder op een evenmatig aandeel in het totale produkt.

In een maatschappij waar geen ruil plaats vindt, waar de goederen voor het eigen gebruik worden gemaakt, kan zich niet door een automatisch marktproces een waarde vormen als uitdrukking van de daarin vervatte arbeid. Hier treedt de bestede arbeid als direkt bepalende faktor op, met bewustheid vastgesteld. Door de boekhouding is van elk produkt bekend, hoeveel arbeidsuren er aan zijn besteed, en van elk producent, hoeveel arbeidsuren hij besteed heeft. De algemene maatschappelijke boekhouding vereffent de verschillende graden van produktiviteit tot een maatschappelijk gemiddelde van de hoeveelheid arbeid in ieder stuk gelijksoortig produkt. Zij stelt ook in staat de verschillende arbeidsprestaties aan elkaar te meten en te vergelijken.

In de eerste tijden van overgang, als veel verwoesting hersteld moet worden, gaat het er eerst om, het produktie-apparaat op te bouwen en de mensen in het leven te houden. Het is zeer wel mogelijk dat dan uit oorlogstijd en hongersnood het gebruik van distributie der noodzakelijkste levensmiddelen zonder onderscheid van persoon eenvoudig overgenomen wordt. Het is alleszins waarschijnlijk dat men dan, als inspanning van alle krachten nodig is en de nieuwe

arbeidsmoraal eerst bezig is zich te vormen, de arbeidsplicht zal uitdrukken door het recht op verbruik te koppelen aan de arbeidsprestatie. Het oude rechtsbesef, dat wie niet werkt ook niet zal eten, drukt hier, naast het bewustzijn dat de arbeid de grondslag van het menselijk leven is, bepaaldelijk uit, dat het nu met de uitbuiting, met het beschikken over arbeidsprodukten op grond van kapitaalbezit, gedaan is.

Dit betekent natuurlijk niet, dat ieder deelnemer in verbruiksgoed zoveel arbeidsuren ontvangt, als hijzelf arbeidsuren besteed heeft, dus dat het totale produkt tussen alle producenten naar evenredigheid van ieders bestede arbeid verdeeld wordt. Een aanmerkelijk deel van het werk moet aan het gemeenschappelijk bezit besteed worden, aan de uitbreiding en verbetering van het produktie-apparaat. Onder het kapitalisme moest een deel van de meerwaarde tot dit doel dienen; de kapitalist moest een deel van zijn winst opzamelen, akkumuleren, om zijn technische uitrusting telkens te vernieuwen en te moderniseren; anders zou hij door zijn konkurrenten onder de voet worden gelopen. Vooruitgang van techniek vond dus plaats in de vorm van uitbuiting. In de nieuwe maatschappij is deze vooruitgang een aangelegenheid voor de arbeiders tezamen. Zich in het leven houden is wel het onmiddellijk noodzakelijkste, maar toekomstige vooruitgang opbouwen is het meest glorieuze deel van hun taak. Zij zullen moeten vaststellen, welk deel van hun arbeid zij willen besteden aan het maken van betere werktuigen en produktievere machines, aan proefneming en onderzoek tot vervolmaking der werkmethode en verhoging van de produktiviteit.

Een deel van de tijd en de arbeid moet bovendien besteed worden voor nietproduktieve maar toch noodzakelijke doeleinden, zoals voor algemeen beheer, voor opvoeding en onderwijs, voor gezondheidszorg. Kinderen en ouden van dagen krijgen hun aandeel zonder evenredige arbeidsprestatie; en er zullen nog velen, die ongeschikt zijn tot werken, nog heel wat menselijke wrakken uit de vorige kapitalistische tijd overgebleven zijn. Vermoedelijk zal de produktieve arbeid als taak gegeven worden aan het jongere deel der volwassenen, anders gezegd aan ieder in een bepaalde periode van het leven, wanneer inspanning het gemakkelijkst valt en aan de natuurlijke behoefte tot aktie beantwoordt. Door de bewust-doelmatige regeling, de uitschakeling van veel onproduktieve arbeidsverspilling, de algemene toepassing van de beste werkmethode zal de produktiviteit van de arbeid spoedig sterk naar boven gaan. In toenemende mate zal dus de arbeidstijd, die nodig is voor de produktie van alle levensbenodigdheden, een kleiner deel van de totale tijd van allen uitmaken, en een groter deel van het leven aldus beschikbaar zijn voor niet-produktieve doeleinden en werkzaamheden.

Ziet men af van de eerste tijden, als uit de verwarde

chaos van het kapitalisme en de ontredde- ring van de over- gangperiode de eerste orde moet geschapen worden, dan komt klaarblijkelijk de verdere regeling en ordening vooral neer op boekhouding en statistiek. Met statistieken over behoefte aan en verbruik van verschillende levensmidde- len, over produktievermogen van machines en bedrijven, over de bevolking en de hulpbronnen der landen, over transportvermogen der vervoermiddelen, wordt de basis van het gehele economische leven in getallen vastgelegd en planmatig behandeld. Zulke statistieken bestonden reeds onder het kapitalisme, zij het ook — door de eigenwillig- heid, de beperkte blik en de beperkte mogelijkheden der afzonderlijke ondernemers — onvolkomen, en alleen ach- terna, en niet bewust toegepast. Nu worden de statistieken enerzijds uitgangspunt en anderzijds samenvatting van de boekhouding, die de beweging van alle goederen door het proces van produktie heen op papier volgt. Dit is de alge- mene maatschappelijke boekhouding, die de afzonderlijke bedrijfsboekhoudingen aanvult en overkoepelt. Zij geeft een overzichtelijk beeld van het gehele omvormingsproces van de gebruiksstof, van de grondstof door alle tussenfasen, door alle bedrijven, door alle handen, tot de verbruiker. Zij brengt tot uitdrukking hoe de mensheid haar eigen levens- processen overziet en geestelijk beheerst; zij maakt tot een aanschouwelijke voorstelling, wat de arbeiders en arbei- dersraden als planmatige ordening vaststellen en tot uit- voering brengen. Doordat zij openbaar en steeds voor ieders ogen is, maakt zij de leiding van de maatschappelijke pro- duktie door de producenten zelf voor het eerst tot werke- lijkheid.

Deze organisatie van de produktie is geheel anders, vol- maakter en tegelijk eenvoudiger, dan wat onder het kapita- lisme als zodanig opkwam. De zorg, de inspanning, de zo- genaamde genialiteit van de grote kapitalisten en industrie- koningen en leiders gold bijna uitsluitend de onderlinge strijd, bestond in de listen en lagen van de economische oor- logsstrategie ter onderwerping of vernietiging van konkur- renten, voor grotere macht over het kapitaal. Dat alles is nu weggefallen. Het eenvoudige doel, de behoeftenbevrediging van de mensheid, maakt de gehele opzet eenvoudig en direkt. Boekhouding over grote massaas goederen is princi- pieel nauwelijks ingewikkelder en moeilijker dan over klei- nere; enige nullen achter de getallen laten ze voor honderd en duizendmaal grotere hoeveelheden gelden. De grote ver- scheidenheid in behoefte en in arbeid treedt in kleinere mensengroepen reeds even sterk op als in grotere; en deze rijke veelsoortigheid kan juist door haar massaalheid vol- lediger bevredigd worden. Is eenmaal de organisatie van de produktie op poten gezet, dan kunnen een aantal reken- buro's, voor onderdelen en voor het geheel, het werk gemak- kelijk aan. Elk bedrijf, elke tak van industrie of produktie- gebied, elke stad of landstreek, hun voortbrenging en hun

verbruik, hebben hun rekenburo's, die door hun onderling verband het maatschappelijk levensproces openleggen, en veroorloven het theoretisch te beheersen.

Een dergelijk administratief beheer in cijfers kwam ook reeds in de oude maatschappij voor. Op beperkte schaal, voor de landsfinancien, door ambtenaren als ondergeschikte dienaren van vorst of regering. En ook in het nieuwste ka- pitalisme, over de gehele economie zich uitstrekkend, waar dan deze ambtenaren, doordat zij het centrale beheer in hun hand hebben, als leiders en machthebbers over de produk- tie optraden. Zo in Rusland, waar na de revolutie van 1917 de arbeidersmassaas van de opgroeiende industrie, pas uit de barbaarse onwetendheid van de dorpen gekomen en nog geheel in die beperkte gezichtskring levend, geen kracht tegenover de zich organiserende burokratie van leiders en ambtenaren konden stellen. Zo in Duitsland, waar een sterk georganiseerde, gewapende, door krachtige wil bezielde partij de regering veroverde en de organisatie van de kapi- talistische bedrijven tot een planmatig geheel aan zich trok.

Geheel anders ligt de zaak, wanneer de arbeiders zelf als meesters de produktie organiseren. Administratief beheer door de boekhouding is daarbij evenzeer een speciale taak als metaaldraaien of broodbakken. De boekhouders op de buro's zijn geen ondergeschikten en geen machthebbers. Zij zijn niet ambtenaren in dienst van regerende arbeiders- raden, die gehoorzaam de hun gegeven opdrachten hebben uit te voeren. Als elke andere groep regelen en beheersen zij hun werk als eigen taak in verband met het geheel. Zij zijn deelhebbers in het geheel, deskundigen op hun speciaal gebied, wier taak het is voortdurend de getallen-gegevens te verzamelen en te verwerken, en door hun cijfers, hun tabellen en grafieken aan hun medearbeiders een duidelijk overzicht van de produktietoestand te geven. Zij zijn dus evenmin alleenbezitters van een wijdoverzichte kennis van de maatschappelijke economie, die door dit bezit als leiders van de produktie zouden kunnen fungeren. Hun getallenwerk vormt de grondslag voor alle discussies en besluiten, waardoor de arbeiders en hun raden de arbeids- organisatie verwezenlijken en leiden.

Voor het eerst ligt nu het economisch leven als een open boek voor de mensen. Wat onder het kapitalisme als een onbekende en ontoegankelijke duistere massa in de diene de fundamente van de maatschappij vormde, waar slechts hier en daar een statistiek van handel of produktie enige grove omtrekken vaag uittekende, is nu in het volle licht getreden als een zichtbare en doorzichtige structuur. Het is een wetenschap van de maatschappij in overzichtelijk saam- gevat feitenmateriaal, dat evenzo de basis voor alle prakti- sche werkregeling vormt als de wetenschap der natuur de basis is voor alle techniek. Deze wetenschap ligt voor ieder open, als de meest gewone eenvoudige en alledaagse ken- nis, en stelt hem in staat zowel de behoeften van het geheel

als zijn eigen aandeel daarin te overzien en te beoordelen. Zij vormt de apparatuur, waardoor de producenten in staat zijn de produktie doelbewust te organiseren en hun maatschappij te beheersen.

5. BEDENKINGEN.

Zo op zichzelf beschouwd vertoont zich de opbouw van een georganiseerde produktie als een zo vanzelfsprekende zaak, dat hij ternauwernood aanleiding geeft tot bedenkingen. De bedenkingen en bezwaren komen door de overgeleverde voorstellingen uit het kapitalisme, die dan nog vaak als een kwade droom de hersenen der mensen benauwen, voordat de nieuwe bevrijdingsstrijd er voldoende als een frisse wind doorheen geveegd heeft. De arbeiders moeten deze bedenkingen goed onder de ogen zien. Wel is de omvorming van de maatschappij een vraagstuk van strijd tussen de klassen, dus van maatschappelijke macht. Maar deze macht is voor een belangrijk deel geestelijke macht. Het kapitalisme met al zijn overgeleverde denkbeelden en overtuigingen moet theoretisch overwonnen worden vóór het praktisch te gronde kan gaan. Daardoor alleen kan in de arbeidersmassaas de vaste zekerheid van de waarheid van hun inzichten en de rechtvaardigheid van hun doel opgroeien, die nodig is voor de overwinning. Daardoor alleen kan onzekerheid en twijfel de kracht van de tegenstanders verlammen; daardoor ook kan in de aarzelende tussengroepen de overtuiging van de noodzakelijkheid van de nieuwe orde geplant worden.

In de burgerlijke maatschappij is het de denkwijze van de bourgeoisie, die heerst, die domineert, die alle geestelijke uitingen doordrenkt en bepaalt. Daar de bourgeoisie de kapitalistische produktiewijze voor de enig natuurlijke houdt, beschouwt zij alle verschijnselen daarin als in de natuur wortelend, dus onveranderlijk. Zij ziet de diepe tegenzin van de arbeiders tegen de hun opgelegde loonarbeid. Zij ziet dat deze wel geleerd hebben zich te schikken en het tempo der machine te volgen, maar alleen door „het heilige moeten”, de mooie naam uitgevonden voor de zeer onheilige uitbuiting onder winstbejag. Zij besluit daaruit, dat de massamens — dus met uitzondering van de bekwame ijverige en energieke weinigen, die dan ook leiders, direktoren, kapitalisten worden — een natuurlijke afkeer van geregelde arbeid heeft; en daardoor arm moest blijven. Zouden de arbeiders meester over de produktie worden, dan zou dus een algemene diep armoede het onvermijdelijke resultaat zijn. Zulke opvattingen zijn zelfs in de onderworpen klasse doorgedrongen en wekken daar twijfel, of de

arbeiders wel in staat zullen zijn om zelf gemeenschappelijk de produktie te leiden. Dit gemis aan zelfvertrouwen, deze geestelijke zwakheid, die tevoren niet geheel kan overwonnen worden, vormt een rem voor de ontwikkeling. Totdat de omstandigheden, nood en dreigende ondergang, de arbeiders tot verzet en strijd dwingen, en zodra zij winnen, hen dwingen de produktie in hun hand te nemen; de noodzaak van de praktijk overwint dan het burgerlijk wantrouwen in eigen kracht. En is de bourgeoisie overwonnen, dan tellen haar opvattingen niet meer mee.

Dan echter staan de arbeiders voor andere burgerlijke opvattingen, die een veel belangrijker betekenis hebben. In het latere kapitalisme heerst in wijde kringen van intellektuelen, van leiders van arbeidersorganisaties, van sociale hervormers en sociaaldemokraten de overtuiging, dat de kapitalistische produktie voor winst moet verdwijnen en plaats maken voor een gemeenschap, waarin organisatie van de produktie overvloedige bevrediging van alle behoeften zal scheppen. Zoals in de fabriek centraal gezag alleen een doelmatig funktioneren van een ingewikkeld samenstel mogelijk maakt, zo moet het funktioneren van het nog ingewikkelder samenstel van de gehele maatschappelijke produktie ook door een centraal gezag verzekerd worden. Dit is dan een vorm van socialisme, door de staat als orgaan der gemeenschap geleid. De producenten, de arbeiders, zijn dan op zodanige wijze meester over de produktie, dat zij allen tezamen, als geheel volk, erover gebieden, en als geheel volk worden zij vertegenwoordigd door de staat. Natuurlijk moet daarbij dan volledige democratie heersen. De arbeiders kiezen zelf hun leiders, in de bedrijven, in de organisaties, in de staat. Maar zijn deze eenmaal gekozen, dan moeten zij ook gehoorzaamd worden. Want alleen door de speciale bekwaamheid en door het gezag van deze leiders kan bereikt worden, dat de gehele organisatie goed werkt en iedereen daarin zijn taak vervult. Zouden echter, daartegenover, de arbeiders door wat zij vrijwillige samenwerking noemen, de arbeid zonder regelend gezag trachten te organiseren, dan zou alles weldra spaak lopen; daarvoor is de massa veel te kortzichtig en te egoïstisch.

Het plan voor maatschappelijke ordening, dat zich in deze staatsocialistische denkwijze uitsprekt, is geheel verschillend van een werkelijke beschikking van de producenten over de produktie. Slechts in schijn en in naam zijn de arbeiders daarbij meester over de produktie; evenals bij algemeen kiesrecht onder het kapitalisme het volk slechts in schijn en in naam meester is over de staat. Het is de staatsmacht, het zijn de staatsorganen, die over de produktiemiddelen en de regeling der produktie beschikken. Dat wil in werkelijkheid zeggen: de personen van de staatsambtenaren. De arbeiders hebben dan nieuwe meesters, die de produktie regelen en die in de fabrieken kommanderen, van wie zij dus afhankelijk zijn. Meesters, die direkt over het maar-

schappelijk produkt beschikken, die hun eigen aandeel evenzeer als de lonen der arbeiders vaststellen, die dus een nieuwe heersende en uitbuitende klasse vormen.

In de staatssocialistische opvatting wordt ook weer uitgegaan van de arbeiders zoals de burgerlijke klasse ze onder het kapitalisme kent en ziet. Wat hier socialistische produktie wordt genoemd, is de onderbouw van het kapitalisme, de op kommando werkende arbeidersmassa aan de machines, met een daarop gezette nieuwe bovenbouw van produktieleiding door humane en bekwame socialisten, in onderlinge samenwerking, in plaats van door harde winstzuchtige kapitalisten in onderlinge concurrentie. Het is de gedachte van sociale filantropie — de rijken die van het hunne als weldaad geven aan de armen — toegepast in het groot, ten bate van de gehele uitgebuite massa.

Het is begrijpelijk, dat in de opkomst en bloeitijd van het kapitalisme, toen de arbeidersklasse zich alleen maar enigzins kon weren, maar nog niet kon winnen, dit socialistisch ideaal grote aanhang vond. Ook onder de arbeiders zelf, aan wie men de bevrijding van het slavenjuk in uitzicht stelde, als zij slechts hun politieke invloed gebruikten om hun bevrijders in plaats van hun onderdrukkers aan de macht te brengen. Natuurlijk was daarbij de verwachting inbegrepen, dat onder de levensomstandigheden van het socialisme een geslacht van nieuwe mensen zou opgroeien, in staat om geheel vrij hun lot in eigen handen te nemen.

Dit zou alles heel mooi zijn, als de mensen hun maatschappij vrij voor het kiezen hadden, zonder strijd, in vredig overleg over wenselijke hervormingen. Dus als de kapitalistische wolven in vreedzame lammeren konden veranderen, bereid om hun eigen wezen, de grondslag van hun leven, de uitbuiting op te geven. Als kanonnen met vrome wensen en papieren programma's overwonnen konden worden. Als onschuldige stembiljetten in staat waren om de macht te vernietigen van de machtigste klasse, die de wereld ooit zag, meester over alle kapitaal, alle produktiemiddelen, alle schatten der aarde, bovendien nog gepantserd in een sterke staatsmacht. Die macht kan niet overwonnen worden door een groep edeldenkende hervormers, al zouden zij nog zo onweerlegbaar de noodzakelijkheid van een volledige omwenteling aantonen. Er is maar één macht die dat kan: de arbeidersklasse. De arbeiders kunnen niet van buiten af door anderen bevrijd worden; zij moeten zichzelf bevrijden. En daartoe is heel wat meer nodig dan nu 'en dan een naam op een briefje te schrijven. Daartoe is nodig de uiterste inspanning van alle morele en fysieke krachten, die zij kunnen ontwikkelen. De bevrijding uit het kapitalisme is slechts mogelijk door een moeilijke strijd vol offers, door de hoogste toewijding, geestdrift en solidariteit. Zij komt slechts doordat, en zij komt eerst wanneer de arbeidersklasse haar eigen macht tot de hoogste graad ontwikkelt.

De enige weg naar een nieuwe samenleving is dus deze:

de arbeidersklasse moet haar macht opbouwen tot deze sterk genoeg is om de macht van het kapitaal te overwinnen. Dat kan niet in bewust overleg vooruit geschieden; die macht moet groeien en kan alleen groeien in en door de strijd. Door nood en ellende, door dreigende ondergang in zware krisissen van het kapitalisme opgezweept, zullen de arbeiders de strijd moeten opnemen, met zoveel innerlijke kracht van solidariteit en inzicht, vastbeslotenheid en durf, als ze tot dusver konden verzamelen. Zij zullen zich meester moeten maken van de bedrijven en in verbitterde strijd tegenover de staatsmacht staan. In deze strijd zullen hun eenheid, hun inzicht, hun geestkracht groeien, tot ze een hoogte bereiken, nodig om de macht volledig te veroveren. Wij weten niet in welke wisselende wereldgebeurtenissen, van strijd en rustpauze, van overwinningen en nederlagen, snel of langzaam dit zal plaats vinden. Maar wij weten dat deze zelfbevrijding van de arbeidersklasse een groeiproces zal zijn, dat een gehele ontwikkelings- en strijdperiode zal vullen. Daarin worden niet slechts de machtsverhoudingen geheel omgekeerd, daarin wordt niet slechts de gehele produktie nieuw opgebouwd en georganiseerd, maar daarin worden ook, wat basis en fundament van dit alles is, de arbeiders in hun innerlijk wezen geheel veranderd. Zij worden nieuwe mensen, in staat om hun lot in eigen handen te nemen, bekwaam om de nieuwe wereld te bouwen.

De sociaalreformistische leer, die vooral in de sociaaldemokratie haar uitdrukking vond, was een utopie, omdat zij meende met de mensen van het opkomende kapitalisme, als zij maar door propaganda tot nieuwe inzichten waren gebracht, zonder een hen diep omvormende revolutionaire strijd, een nieuwe produktiewijze te kunnen stichten. Zij was een dorre mechanistische leer, die meende dat voor een sociale revolutie een verandering van uiterlijk samenstel voldoende was, in plaats van de diepe innerlijke vernieuwing der mensen, die van onderworpen slaven fiere toegewijde strijders maakt. Onbegrepen bleef voor haar de theorie van haar grote leermeester Marx, de theorie van de onderlinge wisselwerking van maatschappij en mens, de leer, dat de arbeidersklasse, zoals zij door de groei van de produktiewijze en de daaruit groeiende klassestrijd verandert, bekwaam wordt om door haar klassestrijd de maatschappij om te wentelen. Zo moest de sociaaldemokratie te gronde gaan, zodra het grootkapitaal zijn macht stevig organiseerde. Zij had niet de mogelijkheid en ook niet de bedoeling, de arbeidersklasse tot een strijdbare revolutionaire macht te maken.

Maar de denkwijze, die aan haar ten grondslag lag, heerst nog algemeen, zowel onder sociaal voelende delen der middenklasse, alsook onder grote massa's van de arbeiders. Want zij is de uitdrukking van het verlangen naar een betere maatschappij zonder uitbuiting, bij de arbeiders verbonden met het gevoel van eigen zwakheid, wantrouwen in de eigen